

УДК 159.923

ЛИТВИНЕНКО І. С.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІЧНИХ КАДРІВ ДО РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті розглядається феномен Дитинства, його особливості у сучасному світі. Висвітлюються наукові погляди на це питання сучасними вітчизняними та зарубіжними вченими, релігійними діячами минулого та сьогодення. Розкривається значення Дитинства як самоцінного періоду у цілісному життєвому циклі людини, що якісно впливає на подальше життя особистості. Підкреслюється провідна роль практикуючого психолога, який працює у закладах освіти і є однією з центральних фігур закладу. Психолог повинен донести як до педколективу, так і до батьків нюанси розвитку сучасних дітей, допомогти сформуванню нового погляду на Дитинство, його потреби. Все це привертає увагу до якості професійної підготовки майбутніх психологів до роботи у системі освіти.

Ключові слова: дитинство, дорослий світ, заклади освіти, позиція батьків, професійна підготовка, психологічні кадри, соціальний простір, якість освіти.

Постановка проблеми. Сьогодення нашої держави – перехід на якісний рівень розвитку. Україна виборює право бути незалежною, сильною, демократичною європейською державою. Теперішній час – це також період сподівань, очікувань, будівництва планів на майбутнє, це врешті-решт зміна світоглядних позицій. Процес, що переживає держава, є вкрай складним і важким, оскільки знаменується перебудовою психології багатьох людей: відбувається докорінна ломка негативних стереотипів у мисленні, поведінці, активізація творчого, духовного потенціалу, залучення широких верств населення до активної діяльності щодо зміни політичної структури держави, прогресивних змін у суспільстві. Одночасно відбувається і зміна характеру взаємостосунків між людьми на макро-мікрорівнях. Усе це сприяє просуванню української держави вперед на світовій арені.

Вищезазначені особливості реалій сьогодення є необхідними передумовами і метою стратегічного курсу держави на реалізацію гуманістичних принципів, де в центрі уваги стоїть людина, її життя, що є найвищою цінністю серед усіх цінностей світу, оскільки відомо, що вирішальну роль у будь-якому процесі відіграє людський фактор. Саме тому людина є головною діючою особою будь-якої справи, і від рівня її самосвідомості, вихованості, людяності, толерантності, громадянської позиції залежатиме або успішне здійснення задумів, утілення прогресивних ідей у життя, або їх гальмування, заговорювання, «топтання» на місці. Зрозуміло, щоб процес оновлення суспільства відбувався якомога швидше, був якісним, необхідні наукова рефлексія та йо-

го психологічний супровід. У цих складних умовах значно зростає роль психологічної науки, яка посідає чільне місце у системі наук про людину, охоплюючи всі вікові періоди її цілісного життєвого циклу та роль професійного практикуючого психолога, який вважається чудовим знавцем людських душ, вікової, дитячої психології тощо.

Наголосимо, що сьогодні дорослий світ вирає подіями, проблемами різного характеру, й у цьому спектрі багатьох нагальних проблем, які, на жаль, часто за акустичним складом мають негативні, тривожні забарвлення (війна, біженці, смерть, вибухи, теракт, лінія фронту та ін.), є простір постійних тем, в яких ми шукаємо постійне оновлення одвічних питань, усвідомлюючи їх актуальність. До таких належить тема Дитинства. У другому десятилітті ХХІ століття вона звучить особливо актуально і з новою потужною силою, оскільки, по-перше, кардинально змінився світ, в якому ми живемо, а це означає, що змінився і соціальний простір існування людини, по-друге, змінилася сама людина, по-третє, всі процеси, що відбуваються у суспільстві, прямо чи опосередковано впливають на Дитинство, на кожну дитину. У її свідомості формуються певні установки, картина світу, система цінностей, яка значно відрізняється від системи цінностей старшого покоління. Як бачимо, підрастає, формується якісно нове покоління зі своїм поглядом на оточуючий світ, своїми орієнтирами. І дорослим це треба розуміти і враховувати, оскільки молоде покоління – наші послідовники, і їм продовжувати розбудовувати Україну, дбати про її суверенітет, імідж. Саме сучасним дітям зберігати-

ти, продовжувати і примножувати ті національні здобутки, що завоювали дорослі. Загальновідома фраза: «У дітях наше майбутнє» сьогодні набуває особливого звучання і є актуальною, як ніколи. Недаремно майбутнє часто називають «нічийною землею» або таємничою й у цьому прихований глибокий смисл. Логічно виникає запитання, а хто ж буде господарем на тій, поки що «нічийній землі», кому вона належатиме? А тому головним завданням дорослих є докладання зусиль, щоб майбутнє, або ота «нічийна земля» належала нашим дітям, щоб вони мали можливість для повноцінного розвитку, широкий спектр вибору для реалізації свого творчого потенціалу у майбутньому. Отже, вкладаючи у дітей, ми вкладаємо в майбутнє! Діти – наш капітал.

Як бачимо, нарізла необхідність підняття планки поваги, уваги до проблем сучасного Дитинства на принципово новий рівень, осмислення глибини змін, що відбуваються на очах у дітей, і максимально повно, адекватно оцінити їх вплив на дитячу психіку, що формується, і відповіді на низку важливих запитань: чи знаємо ми, дорослі, якою є дитина третього тисячоліття; чим вона живе сьогодні; яка картина світу, моральні орієнтири формуються в її свідомості; чим відрізняється сучасна дитина від своїх однолітків ХХ століття; наскільки дорослий світ є емоційно близьким до дитячого світу тощо. Відповіді на ці питання дозволять освоювати «нічийну землю» – майбутнє, проектувати розвиток особистості так, щоб майбутнє належало майбутнім лікарям, будівельникам, учителям, ученим тощо. Як бачимо, дорослі відповідальні як за теперішнє, так і за майбутнє дітей!

Отже, осмислення Дитинства, його особливостей у принципово новому світі, як своєрідний період життя кожної людини у цілісному життєвому циклі, як етап становлення особистості заслуговує на увагу і спеціального вивчення – це вимога часу! У такій ситуації значно зростає роль практикуючого психолога саме в закладах освіти, оскільки він працює і з дошкільним віком – перший період дитинства (дошкільні навчальні заклади), і з молодшими школярами – другий період дитинства (початкова школа), тобто з тими віковими періодами, які охоплюються поняттям «Дитинство» та тими віковими перехідними періодами, які відокремлені від дорослості (підлітковий вік, юність), і може професійно допомогти педколективу, батькам більш глибоко зрозуміти такий феномен, як сучасне дитинство,

розкрити його особливості, вибудовувати індивідуальні стратегії розвитку дитини з урахуванням її особливостей і того соціального простору, в якому вона живе тощо. Зазначимо, що заклади освіти є найбільш потужним замовником на психологічні кадри. Вони очікують професіоналів-практикуючих психологів вищого гатунку, які досконало володіють сучасними психологічними знаннями з дитячої, вікової психології тощо та вміють їх застосовувати в практичній діяльності. Зрозуміло, що це привертає увагу до якості професійної підготовки майбутніх психологів, які оберуть місцем своєї роботи заклади освіти.

Мета статті – проаналізувати розуміння феномену Дитинства вітчизняними та зарубіжними вченими, висвітлити досвід роботи підготовки студентів-психологів до роботи в закладах освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема якісної професійної підготовки психологічних кадрів до роботи в закладах дошкільної та середньої освіти завжди була предметом уваги нашої держави, але зараз вона є найбільш нагальною. Сучасні діти підростають у принципово новому соціальному просторі, а це, у свою чергу, означає, що підхід до виховання і навчання дітей повинен ґрунтуватися, перш за все, на міцних, глибоких психологічних знаннях, вікових, психофізичних характеристиках сучасних дітей різного віку, на розумінні особливостей сучасного Дитинства, впровадженні особистісно-орієнтованої системи освіти, яка відповідає вимогам і рівню розвитку сучасного суспільства і Дитинства. Але, як свідчить практика, сучасна система освіти «практично себе вичерпала як активно діюча, і не тому що погана, а тому що не відповідає реаліям сучасного суспільства, яке історично переросло її» [15, с. 191]. Аналогічну думку знаходимо і у Л. М. Мітіної, яка наголошує, що у сучасній системі освіти наявні певні недоліки. У загальному вигляді вони можуть бути окреслені, як неадекватність цінностей, цілей, змісту і способів освіти тим задачам, які будуть у подальшому вирішувати випускники шкіл. Така невідповідність виявляється в тому, що «освіта, яка об'єктивно спрямована на майбутнє, реалізується переважно як трансляція новим поколінням... цінностей, які були напрацьовані у минулому» [9, с. 29]. Зрозуміло, що таким транслятором є педагог, вихователь, і в його руках знаходяться діти, а, значить, і майбутнє держави. Саме тому практикуючий психолог у закладах освіти повинен донести до кожного члена пед-

колективу, батьків особливості становлення суб'єктності дитини на кожному її віковому етапі, специфіку і значущість його психологічних завдань для розвитку зрілої особистості, розкрити потреби і можливості дітей у сучасному, часто агресивному соціумі, особливості функціонування підростаючого покоління в ньому і, головне, допомогти вчителю (вихователю) зрозуміти, що сьогодні його роль не глашатаю, транслятора, а творчого організатора навчально-виховного процесу дітей, не передача їм готових знань, а створення умов для здобуття знань, знаходження альтернативних підходів до розв'язання складних завдань, пов'язаних з розвитком дитини як творчої особистості, яка «сама за допомогою навчальної діяльності розвиває себе. Це і є саморозвиток» [8, с. 262]. Іншими словами, практикуючий психолог повинен допомогти педагогам, батькам скласти психологічний портрет сучасних дітей, зрозуміти їх світорозуміння, світосприйняття в інформаційному соціумі, що необхідно дітям, щоб продуктивно й активно діяти у складних ситуаціях і при цьому самореалізуватися, бути щасливими, шукати і впроваджувати нові методи, способи навчання, прийоми організації самого навчально-виховного процесу з метою створення умов для самореалізації кожної дитини в нових умовах життя і, найголовніше, усвідомити особливості сучасного Дитинства, яке є надто чутливим до всіх змін, що відбуваються у суспільстві, і яке є складовою частиною системи суспільства. Усе це дозволить дорослим змінити свій погляд на цей феномен, оскільки мова йде про розвиток людини, ставити і вирішувати принципово нові психолого-педагогічні завдання, пов'язані з розвитком особистості.

Отже, ми можемо стверджувати, що психологізація навчально-виховного процесу в закладах освіти – це вимога часу, це одна з важливих умов якісної освіти, це ще один крок до глибокого сучасного розуміння такого феномену, як Дитинство. З цього випливає, що практикуючий психолог у закладах дошкільної та середньої освіти є однією з центральних фігур, і без його професійних знань, активної участі у навчально-виховному процесі, у розвитку особистості кожної дитини спроби створення якісно нової системи освіти з новим поглядом на Дитинство будуть малоефективними.

Отже, з'ясуємо насамперед, що ж означає цей термін. Ґрунтовне визначення Дитинства знаходимо у Д. І. Фельдштейна. Російський учений пише: «Дитинство – це особливий стан розвитку

людини у суспільстві й водночас узагальнений суб'єкт, що цілісно протистоїть дорослому світові та взаємодіє з ним на рівні суб'єкт-суб'єктних відносин» [17, с. 47]. Учений наголошує, що простір – час Дитинства – це об'єктивна дистанція становлення людини, «особливі умови і необхідний спосіб існування – розвитку дитини, коли вона соціалізується, індивідуалізується і поступово все більш глибоко входить у соціум» [16, с. 52]. У змістовному наповненні Дитинство, на думку Д. І. Фельдштейна, – це процес «постійного фізичного росту, накопичення психічних новоутворень, опанування соціального простору, рефлексії всіх стосунків у цьому просторі, самовизначення в ньому» [18, с. 10]. Так, наприклад, інший учений Р. Овчарова пов'язує дитинство зі становленням особистості, періодом пізнання свого «Я», соціуму. Сучасний український учений А. М. Богущ дає власне бачення цього феномену. Вона зазначає, що Дитинство – це динамічне соціальне утворення в межах вікового періоду від народження до повноліття, що характеризується специфічними ознаками, має власну субкультуру та будується на особливих соціальних зв'язках і відносинах [5, с. 26]. На думку українських учених А. М. Богущ, Л. О. Варяниці, Н. В. Гавриш та ін. у визначенні феномену «Дитинство» виокремлюються дві стратегічні стрижневі лінії, що перетинаються і не існують одна без іншої, – це самоцінне значення дитинства як динамічного соціального утворення та особистісне значення для кожної дитини соціального осередку, в якому відбувається її становлення, розвиток, розквіт [5, с. 26]. Варто зауважити, що феномен Дитинства активно обговорюється й у релігійних колах. Так, щорічні Успенські читання присвячуються осмисленню Дитинства, його особливостей, цінності в житті кожної людини, що є принциповою рисою християнської культури. Відомі християнські мислителі з різних країн світу діляться своїми спостереженнями, роздумами щодо Дитинства [4]. Так, протоієрей Б. Огульчанський, секретар Всеукраїнського Православного педагогічного товариства (м. Київ) підкреслив, що людина «переживає дитинство як своєрідний золотий вік» [4, с. 64], яке має найголовніші дари: дар життя, дар спілкування, дар шанування батьків, дар дитячої дружби, дар гри, дар учнівства.

З наведеного ми бачимо, що вивчення особливостей сучасного стану Дитинства є необхідним напрямом у побудові нової системи освіти, щоб «зрозуміти і розширити специфіку сучасно-

го процесу дитячого розвитку, його характер на кожному етапі онтогенезу, ... виявити й описати нові характеристики сучасної соціальної сфери, тих відносин, у систему яких уже включена дитина, ... виявити психофізіологічні особливості сучасної дитини: визначити сприймання – слухове, зорове, характер розвитку мислення сучасної дитини, її пам'ять, установки, який об'єм інформації утримує вона у різному віці, моделюючи в експериментальних умовах різні ситуації з метою виявлення, з'ясування, що в дитині, підлітка, юнака сформовано стійко, а що випадково ін'єктовано» [15, с. 195].

Як бачимо, феномен Дитинства, про який було стільки написано і психологами, і педагогами (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Л. Божович, О. Запорожець, Д. Ельконін, В. Мухіна, Е. Еріксон, І. Кон, В. Сухомлинський, В. Зеньковський та ін.), і сьогодні знаходиться в епіцентрі уваги великої плеяди вчених, як вітчизняних (А. Богуш, С. Максименко, І. Бех, С. Литвиненко, В. Ямницький, Г. Костюк, С. Ладивір, Е. Кононко, О. Сухомлинська, А. Капська, Т. Поніманська, О. Савченко та ін.), так і зарубіжних (Д. Фельдштейн, Л. Обухова, Ш. Амонашвілі, В. Абраменкова, В. Чистяков та ін.), про що свідчить величезна кількість наукових робіт. Сьогодні Дитинство як соціально-культурний феномен та особливий значущий віковий період є предметом полідисциплінарного дослідження. Окреслено аспекти його вивчення: історичний, соціогенетичний, етнографічний та психолого-педагогічний. Варто зазначити, що останнім часом на державному, міжнародному рівнях відбувається укріплення статусу Дитинства у суспільстві, про що свідчить підвищена увага до дитячої субкультури, дитячої творчості, а захист прав дітей в Україні регулюється цілою низкою Законів України («Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» тощо), але, як зауважує більшість учених, правова захищеність дитинства має більш декларативний і показовий характер, ніж практичний. У результаті ми бачимо, що за документами, гучними гаслами з поля зору зникає конкретна дитина з її внутрішнім неповторним світом. В результаті дитина часто перебуває поруч, але не всередині Дорослого світу [18, с. 14]. І далі ця позиція проявляється по-різному, в різній формі, але головне, що конкретна дитина стає непотрібною або менш значущою для дорослого світу в цілому, більш байдужою до неї. Як справедливо зауважує Д. І. Фельдштейн, дорослі, батьки часто пси-

хологічно відірвані від Дитинства, від його цілісного, всебічного розуміння. Позиція батьків часто є одноплановою і специфічною. Зрозуміло, що вони розуміють (на інтелектуальному рівні) значущість Дитинства в житті людини, у суспільстві, але часто перекладають (навіть подумки) відповідальність за нього на державу, на інших людей – професіоналів, «душевно переживаючи лише за своїх конкретних дітей, сприймаючи їх дитинство, але не сприймаючи їх, по суті, як частину Дитинства, а тому збіднюють своїх дітей у розумінні їх світу (особливо на ранніх етапах дитинства)» [18, с. 18–19].

У цілому, зазначають учені, позиція дорослих, які виховують, навчають дітей, відрізняється часто безпорадністю. Батьки, вчителі розводять руками: «Ми нічого не можемо зробити», що вказує на «відсутність у дорослому соціумі ефективно діючої системи взаємодії з дитиною як носієм Дитинства і «решітки» моральних норм по відношенню до Дитинства [18, с. 15]. Іншими словами, дорослі не завжди «уміють побачити в кожній дитині Дитинство і в Дитинстві розгледіти кожну дитину» [18, с. 15]. З цього випливає, що Дитинство, як це не дивно звучить, пише А. М. Богуш, – усім добре відоме, але водночас мало зрозуміле явище соціального світу, передусім тому, що його відрізняє специфічна за змістом і формами прояву культура, дитяча субкультура – близька й природна для дитини та складна для її об'єктивної оцінки з боку дорослих. Дитинство – особливий світ, нерідко закритий для більшої частини дорослого суспільства. Саме тому – наголошує український педагог, психолог, філософ, богослов В. В. Зеньковський – ... дорослі залишаються з болісним почуттям закритою й недоступною нам таємницею – дитячої душі [7], що підкреслює «духовну прірву» між дорослим світом і Дитинством. Саме тому слова А. М. Богуш звучать як заклик до дорослих, тобто всіх, хто має честь торкнутися дитячої душі, Дитинства: «Перебудову ціннісної системи дорослих потрібно починати саме з перебудови поглядів на Дитинство» [5, с. 67]. І головним, значущим тут є, наскільки свідомо держава й соціум ставляться до Дитинства як до невід'ємної частини єдиного способу життя, культури кожного народу, наскільки глибоко Дорослий світ осмислює християнський заклик: «Будьте, як діти!». Знати особливості Дитинства, його специфіку, значущість для розвитку особистості – означає виховувати людину, спрямовану на добро, любов. Про роль виховання говорив преподобний

Серафім Виріцький. Коли його запитали, яка духовна справа є найскладнішою, святий відповів, що це молитва і виховання дітей. Як бачимо, преподобний надто високо оцінив ступінь складності виховання людини, поставивши його в один ряд з молитвою. Постановка проблеми Дитинства у третьому тисячолітті означає дивитися на кожну дитину з гуманістичних позицій, «євангельським поглядом, очима Христа, сповненими добра і любові» [4, с. 26], і розуміти глибокий смисл слів Митрополита Мінського і Слуцького Філарета, який говорив: «Шлях у Царство Божіє лежить не через широкі врата, а через непомітну для світу хвіртку, хвіртку Дитинства!» [4, с. 26].

Отже, з вищезазначеного ми бачимо, що Дитинство стає все більш і більш предметом підвищеної уваги, оскільки в умовах нестабільного, кризового стану суспільства воно опинилося у соціально-психологічному кризовому стані. Саме тому особливого значення набувають – наголошує Д. І. Фельдштейн – психопрактичні напрями у пошуках умов і можливостей його збереження і забезпечення розвитку. Так, сьогодні змінився статус Дитинства, наголошується на самоцінності цього періоду у цілісному життєвому циклі людини, випрацьовуються нові підходи до аналізу Дитинства як феномену, що розвивається в культурі і суспільстві. Це означає, що професійні практикуючі психологи, які працюють у закладах освіти (дошкільної, середньої) повинні добре розумітися на питаннях, пов'язаних з особливостями сучасного Дитинства, розвитком дітей третього тисячоліття, щоб розкрити їх учителям і батькам дітей та донести думку про те, що Дитинство ставить перед дорослими все нові і нові задачі, реально активно впливає на суспільство. Дорослим важко погодитися з думкою, що Дитинство, яке розвивається, стимулює розвиток їх Дорослого світу. Однак, безумовно, людське суспільство відчуває активний вплив, свого роду «диктат потреб Дитинства, які розвиваються. І диктат цей проявляється достатньо різнопланово, різнохарактерно» [18, с. 10].

Як бачимо, перед практикуючими психологами стоїть досить важке завдання, яке потребує не тільки ґрунтовних теоретичних знань, але і практичних умінь, і щоб його виконати, професіонал сам повинен володіти необхідними психологічними знаннями, бути компетентним у цих питаннях.

Підготовку професійного практикуючого психолога для закладів освіти здійснюють факу-

льтети психології або інститути психології, які є структурними підрозділами вищих навчальних закладів. Саме на них державою покладена відповідальність за їх якісну підготовку. Сьогодні гостро постає проблема підготовки сучасного практикуючого психолога, педагога-психолога (спеціалізація «практична психологія»), який застосовує у своїй роботі найкращі традиції навчання, виховання дітей різного віку, вміє впливати на розвиток дитини, здатного спрямовувати кожну дитину на самореалізацію свого потенціалу, допомагає «народжуватися» новій людині з високими людськими якостями. Саме тому важливим напрямом у професійній підготовці майбутніх психологів до роботи в закладах освіти виступає практико-орієнтовний пошук оптимальних умов, які дозволять підготувати сучасного психолога, здатного ефективно працювати з індивідуальністю конкретної сучасної дитини, її батьками, педагогами.

Якщо проаналізувати навчальні плани, за якими навчаються студенти-психологи (майбутні педагоги-психологи), то ми можемо побачити, що вони вивчають таку навчальну дисципліну, як «Вікова та педагогічна психологія», в рамках якої і відбувається вивчення студентами вікових періодів (психологічних новоутворень), законів психічного розвитку в онтогенезі, розглядання характеристик розвитку пізнавальних процесів, психічних властивостей, якостей, станів, тобто того вікового періоду, який охоплюється поняттям «Дитинство». Проте сам феномен залишається поза увагою майбутніх спеціалістів, і питання, які розглядаються, практично не прив'язуються до нього, не дивлячись на те, що дитинство, наприклад, трирічної дитини ХХ століття значно відрізняється за якісними показниками від дитинства дитини такого ж віку у ХХІ столітті! Саме це і необхідно враховувати у навчальному процесі, оскільки сучасна дитина зростає у принципово іншому соціальному просторі.

Суттєвим недоліком, на наш погляд, є і те, що на викладання навчальної дисципліни «Вікова психологія» відводиться вкрай мало аудиторних годин («левова» частина навчального матеріалу відводиться на самостійне опрацювання). Можна сказати, що студенти знають, наприклад, показники інтелектуального, емоційного, морального, психофізіологічного дорослішання дитини, характеристику кризових, стабільних періодів, особливості провідної діяльності в певному віці, але дуже слабо орієнтуються в тому, що саме

«цілісно характеризує дитину як «носія» Дитинства і в процесі розвитку її дитинства, що визначає сутність, змістовний сенс цього розвитку» (Д. І. Фельдштейн), що таке сучасне Дитинство, його особливості, характер взаємодії з Дорослим світом, як Дорослий світ сприймає сучасних – інших дітей (підростаюча дитина XXI століття стала зовсім іншою, на відміну від попередніх поколінь).

Варто зазначити, що у тематичному переліку дисципліни «Вікова психологія» відсутня окрема тема «Дитинство», яка б виносилася в лекційний матеріал, на семінарські заняття, самостійну роботу. Посилює цей недолік і те, що у більшості підручників, якими користуються студенти, з вікової, дитячої психології, психології розвитку ця тема також відсутня [2; 3; 6; 19] та ін. У деяких підручниках лише наводиться визначення дитинства і вказуються його вікові межі [13; 14]. Хоча варто зазначити, що, за рідким винятком, є підручники, автори яких висвітлюють цей феномен, виносячи його окремо для всебічного, глибокого вивчення та обговорення [7; 10; 11; 12].

З маркування вищезазначених недоліків випливає, що у професійній підготовці сучасних спеціалістів-знавців людських душ, які прийдуть працювати у дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні школи, існують певні «слабкі» місця. Тож стає зрозумілим, що такий спеціаліст не зможе ефективно спілкуватися із сучасними дітьми, застосовувати прогресивні наукові розробки, донести до батьків, педколективу особливості сучасного Дитинства, розкрити нові підходи взаємодії поколінь, показати, як конкретизується Дорослий світ у світі Дитинства XXI століття та ін.

Для усунення висвітлених недоліків, так званих «слабких» місць, ми зробили наступні кроки, які проходили під гаслом: «Дитинство – «самодостатня цивілізація», яку треба побачити і розпізнати у кожній дитині» (А. де Сент-Екзюпері).

1. Аудиторний час. Навчальна дисципліна «Вікова психологія» доповнена модулем «Дитинство», який включав розгляд таких питань: Історичний аналіз поняття «Дитинство»; Дитинство як предмет наукового розгляду; Феномен «Дитинство» у психологічній науці; Дитинство: роль, місце у розвитку сучасного інформаційного суспільства; Дитинство у християнській традиції тощо.

На семінарських заняттях обговорювалися ситуації виховання сучасних дітей, які пропону-

вали самі студенти, спираючись на наукові праці провідних учених (А. Богуш, С. Ладивір, Т. Піроженко, С. Максименко, Ю. Швалб, Р. Овчарова, Д. Фельдштейн та ін.). Ми намагалися будувати викладання «Вікової психології» (теми Дитинства) таким чином, щоб вона проходила червоною ниткою під час вивчення студентами таких навчальних дисциплін, як «Психологія сім'ї», «Психологія девіантної поведінки», «Психологія психотравмуючих ситуацій» тощо, тобто мала міждисциплінарний, інтегральний характер.

2. Позанавчальний час. Для того, щоб тема «Дитинство» не була «відірвана» від «життєвого об'єкту» – дитини, нами були організовані зустрічі студентів (ігри, бесіди, екскурсії тощо) з дітьми дошкільного віку, молодшими школярами, учнями середньої, старшої школи, в ході яких студенти спілкувалися з дітьми. Іншими словами, пізнавали сучасне Дитинство, а пізнати його можна, за словами Д. І. Фельдштейна, тільки тоді, коли знайдено шлях до діалогу з дітьми як з особливим суб'єктом.

У рамках роботи психологічного гуртка «Психея» відбулися обговорення книг С. Д. Максименка «Генеza здійснення особистості», «Психологія особистості», «Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід», у яких автор розкриває значення дитячих років у житті людини, підхід батьків до дитини, починаючи з моменту зачаття, доводячи, що «особистість починається з любові».

З інтересом студенти ознайомлювалися та обговорювали матеріали заочної міжнародної науково-практичної конференції «Психологія важкого дитинства», яка відбулася 18 квітня 2014 р. (м. Курган, Росія). Студенти мали можливість за круглим столом поділитися своїми думками, зробити доповідь, в якій висвітлювалися наукові позиції учасників конференції на феномен «Дитинство».

У рамках роботи дискусійного клубу «На перехресті думок» були організовані зустрічі студентів з протоієреєм О. Чурсіним, настоятелем Свято-Ольгінської церкви, помічником благочинного Новоодеського району з освіти та катехізації (м. Нова Одеса). Тематами для дискусій стали: «Виховання сучасних дітей у сім'ї», «Дитинство і Біблія», «Християнські цінності у вихованні дітей і сучасна сім'я» тощо.

Також студенти спільно з викладачами кафедри загальної та вікової психології готували методичні матеріали для проведення круглого столу, педгодин з педколективом дошкільних на-

вчальних закладів (№ 115, № 68 м. Миколаєва), загальноосвітніх шкіл (№ 50, 5, Миколаївського муніципального колегіуму ім. В. Чайки м. Миколаєва) на тему «Сучасність і Дитинство». В якості волонтерів студенти з викладачами кафедри у липні 2014 р. надавали психологічну допомогу дітям з Луганська, Донецька, які проживали на базах відпочинку на Миколаївщині, сім'ям (батькам) дітей-інвалідів з Луганська, які проходили оздоровлення. Майбутні психологи мали можливість спілкуватися з дітьми, бачити їх реакцію на психотравмуючі ситуації, які вони пережили, зрозуміти психологію конкретної дитини в конкретній ситуації тощо. Зазначимо також, що під час проходження практики студенти готували доповіді, реферати, інформаційні листи для педколективу на тему «Сучасне дитинство», виступи на батьківських зборах, присвячені вихованню сучасних дітей, акцентуючи увагу на тому, що Дорослий світ стикається з якісно іншими дітьми.

Висновки. Органічне поєднання, взаємоповнення аудиторного та позааудиторного часу дає можливість скласти студентам психологічний портрет сучасних дітей, цілісну картину вікових особливостей сучасних дітей, ознайомитися з таким феноменом, як Дитинство, не як з абстрактним позначенням сукупності дітей, а як із складним, «живим» цікавим світом, складним системним утворенням, уміти здійснювати його аналіз.

Список використаних джерел

1. Абраменкова В. В. Социальная психология детства о системе отношений ребенка в мире / В. В. Абраменкова // Мир психологии. — 2011. — №4 (68). — с. 160—173.
2. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія / О. Г. Видра. — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 112 с.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. : 2-е вид. — К. : Каравела, 2007. — 400 с.
4. Детство в христианской традиции и современной культуре / Сост. К. Б. Сигов. — К. : Дух і літера, 2012. — 576 с.
5. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін. ; Наук. ред. А. М. Богуш; За заг. ред. Н. В. Гавриш. — Луганськ: Альма-матер, 2006. — 368 с.
6. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. / Т. В. Дуткевич — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 424 с.
7. Зеньковский В. В. Психология детства / В. В. Зеньковский — М. : «Academia», 1996. — 345 с.
8. Максименко С. Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід: монографія / С. Д. Максименко. — К. : Видавничий дім «Слово», 2013. — 592 с.

9. Митина Л. М. Нужен ли школе учитель? Психологические проблемы профессионального развития педагога / Л. М. Митина. // Психологическая наука и образование. — 2008. — №2. — С. 28—33.
10. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов / В. С. Мухина. — 4-е изд., стереотип. — М. : Издательский центр «Академия», 1999. — 456 с.
11. Обухова Л. Ф. Возрастная психология: Учебник. / Л. Ф. Обухова. — М. : Педагогическое общество России, 2001. — 442 с.
12. Обухова Л. Ф. Детская психология: теория, факты, проблемы / Л. Ф. Обухова. — М. : Тривола, 1995. — 360 с.
13. Повелків Р. В. Дитяча психологія: Навч. посіб. / Р. В. Повелків, О. П. Цигипало — К. : Академвидав, 2008. — 432 с.
14. Савчин М. В. Вікова психологія: Навч. посіб / М. В. Савчин, Л. П. Василенко: 2-ге вид., доповн. — К. : Академвидав, 2011. — 384 с.
15. Фельдштейн Д. И. Взаимосвязь теории и практики в формировании психолого-педагогических основний организации современного образования / Д. И. Фельдштейн // Мир психологии. — 2010. — № 4 (64). — С. 190 — 203
16. Фельдштейн Д. И. Проблемы психолого-педагогических наук в пространственно-временной ситуации XXI в. : вызовы информационной эпохи / Д. И. Фельдштейн // Вопросы психологии. — 2013. — № 1. — С. 46 — 65.
17. Фельдштейн Д. И. Социальное развитие в пространстве-времени Детства / Д. И. Фельдштейн. — М., 1995. — 120 с.
18. Фельдштейн Д. И. Феномен Детство и его место в развитии современного общества / Д. И. Фельдштейн // Мир психологии. — 2002. — № 1 (29). — С. 9—20.
19. Шагаева О. А. Детская психология: Теоретический и практический курс / О. А. Шагаева. — М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. — 368 с.
20. Эриксон Э. Детство и общество / Э. Эриксон. — Изд. 2-е, перераб. и дополн. / Пер. с англ. — Спб. : ООО «Речь», 2000. — 416 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Abramenkova V. V. Sotsialnaya psihologiya detstva o sisteme otnosheniy rebenka v mire / V. V. Abramenkova // Mir psihologii. — 2011. — #4 (68). — s. 160—173.
2. Vidra O. G. Vlkova ta pedagogichna psihologiya / O. G. Vidra. — K. : Tsentр uchbovoyoYi lteraturi. 2011. — 112 s.
3. Vlkova ta pedagogichna psihologiya: Navch. poslb. / O. V. Skripchenko, L. V. Dolinska, Z. V. Ogorodnychuk ta In. : 2-e vid. — K. : Karavela, 2007. — 400 s.
4. Detstvo v hristianskoy traditsii i sovremennoy kulture / Sost. K. B. Sigov. — K. : Duh i ltera, 2012. — 576 s.
5. Diti i sotslum: Osoblivostl sotslallzatslYi dltey doshkllnogo ta molodshogo shkllnogo viku : Monograflya / A. M. Bogush, L. O. Varyanitsya, N. V. Gavrish ta In. ; Nauk. red. A. M. Bogush; Za zag. red. N. V. Gavrish. — Lugansk: Alma-mater, 2006. — 368 s.
6. Dutkevich T. V. Dityacha psihologiya. Navch. poslb. / T. V. Dutkevich — K. : Tsentр uchbovoyoYi lteraturi, 2012. — 424 s.
7. Zenvovskiy V. V. Psihologiya detstva / V. V. Zenvovskiy M. : «Academia», 1996. — 345 s.
8. Maksimenko S. D. Psihologiya uchlnnya lyudini: genetiko-modelyuyuchiy pdhld: monograflya / S. D. Maksimenko. — K. : Vidavnichiy dlm «Slovo», 2013. — 592 s.

9. Mitina L. M. Nuzhen li shkole uchitel? Psihologicheskie problemyi professionalnogo razvitiya pedagoga / L. M. Mitina. // Psihologicheskaya nauka i obrazovanie. — 2008. #2. — S. 28 — 33.
10. Muhina V. S. Vozrastnaya psihologiya: fenomenologiya razvitiya, detstvo, otrochestvo: Uchebnik dlya stud. vuzov / V. S. Muhina. — 4-e izd., stereotip. — M. : Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 1999. — 456 s.
11. Obuhova L. F. Vozrastnaya psihologiya: Uchebnik. / L. F. Obuhova. — M. : Pedagogicheskoe obschestvo Rossii, 2001. — 442 s.
12. Obuhova L. F. Detskaya psihologiya: teoriya, fakty, problemyi / L. F. Obuhova. — M. : Trivola, 1995. — 360 s.
13. Povelkiv R. V. Dityacha psihologiya: Navch. poslb. / R. V. Povelkiv, O. P. Tsigipalo — K. : Akademvidav, 2008. — 432 s.
14. Savchin M. V. Vlkova psihologiya: Navch. poslb. / M. V. Savchin, L. P. Vasilenko: 2-ge vid., dopovn. — K. : Akademvidav, 2011. — 384 s.
15. Feldshteyn D. I. Vzaimosvyaz teorii i praktiki v formirovaniy psihologo-pedagogicheskikh osnovaniy organizatsii sovremennogo obrazovaniya / D. I. Feldshteyn // Mir psihologii. — 2010. # 4 (64). — S. 190 — 203
16. Feldshteyn D. I. Problemyi psihologo-pedagogicheskikh nauk v prostranstvenno-vremennoy situatsii HHI v. : vyizovyi informatsionnoy epohi / D. I. Feldshteyn // Voprosyi psihologii. — 2013. # 1. — S. 46 — 65.
17. Feldshteyn D. I. Sotsialnoe razvitie v prostranstve — vremeni Detstva / D. I. Feldshteyn. — M., 1995. — 120 s.
18. Feldshteyn D. I. Fenomen Detstvo i ego mesto v razvitii sovremennogo obschestva / D. I. Feldshteyn // Mir psihologii. — 2002. — # 1 (29). — S. 9 20.
19. Shagaeva O. A. Detskaya psihologiya: Teoreticheskii i prakticheskii kurs / O. A. Shagaeva. — M. : Gumanist. izd. tsentr VLADOS, 2001. — 368 s.
20. Erikson E. Detstvo i obschestvo / E. Erikson. — Izd. 2-e, pererab. i dopoln. / Per. s angl. — Spb. : OOO «Rech», 2000. — 416 s.

ЛІТВИНЕНКО І. С.**ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ КАДРОВ К РАБОТЕ В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ**

В статье рассматривается феномен Детства, его особенности в современном мире. Освещаются научные взгляды на этот вопрос современными отечественными и зарубежными учеными, религиозными деятелями прошлого и настоящего. Раскрывается значение Детства как самоценного периода в целостном жизненном цикле человека, который качественно влияет на дальнейшую жизнь личности. Подчеркивается ведущая роль практикующего психолога, который работает в учебных заведениях и является одной из их центральных фигур. Психолог обязан донести как педколлективу, так и родителям нюансы развития современных детей, помочь сформировать новый взгляд на Детство, его потребности. Все это привлекает внимание к качеству профессиональной подготовки будущих психологов к работе в системе образования.

Ключевые слова: взрослый мир, детство, качество образования, позиция родителей, профессиональная подготовка, психологические кадры, социальное пространство, учебные заведения.

LITVINENKO I. S.**FEATURES OF MODERN PROFESSIONAL TRAINING OF PSYCHOLOGICAL PERSONNEL FOR WORKING IN THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

The article discusses the phenomenon of Childhood, it's peculiarities in the modern world. Scientific views of modern native and foreign scientists, religious leaders of the past times and the present days on this question are presented. The importance of Childhood as a period in holistic life cycle of a person that qualitatively affects the life of the personality is revealed. The leading role of the practicing psychologist who works at the educational establishments (pre-school educational establishments, secondary schools), who is one of the central figures of the establishment, is emphasized. A psychologist must bring to the teaching staff and to the parents all peculiarities of the development of present-day children, to help to shape a new look at a Child, his needs. It is mentioned that all adults' efforts will be ineffective in upbringing of the younger generation in accordance with the development of the society without a new approach to present Childhood. All these facts make pay attention to the quality of professional training of the future psychologists who will work in the system of education which is a powerful consumer of specialists in Psychology. The article analyzes the curriculums according to which the students are trained in Psychology, the weak points highlighted and some offers are presented. For example, during the work with future psychologists we used the harmonious combination of curricular and extra-curricular time what gave the students possibility to make a psychological portrait of today's children and be familiar with the phenomenon of Childhood not as an abstract symbol of all children together but as a complex and an interesting world, as a difficult system creation.

Keywords: childhood, educational institutions, position of parents, professional preparation, psychological personnel, quality of education, social space, world of adults.

Стаття надійшла до редколегії 20 вересня 2014 року